

* * *

Не женися на багатій,
Бо вижене з хати,
Не женися на убогій,
Бо не будеш спати.
Оженись на вольній волі,
На козацькій долі,
Яка буде, така й буде,
Чи гола, то й гола.
Та ніхто не докучає
І не розважає —
Чого болить і де болить,
Ніхто не питає.
Удвох, кажуть, і плакати
Мов легше неначе;
Не потурай: легше плакати,
Як ніхто не бачить.
1845

СЛІПІЙ¹

(Поєма)

Думи мої молодії,
Поховані діти,
Не літають з того світа
Пустку натопити.
Покинули сиротою
З тобою одною,
Моє серце, моя зоре,
Раю мій, покою!
Ніхто не зна мого раю,
І сама не знаєш,
Що витаєш надо мною,
Як зоря над гаєм.
І дивлюся я, дивлюся,
А ти, моя зоре,
Спускаєшся низесенько,
Тихо заговориш,
Усмінешся, подивишся —
Дивлюсь і не бачу...
Прокинуся — плаче серце,
І очі заплачуть.

Спасибі, зіронько! минає
Неясний день мій, вже смеркає,
Над головою вже трясє
Косою смерть. І поховають,
А там і слід мій занесе
Холодний вітер. Все минає.

¹ У поемі задля втілення художнього задуму осмислити долю запорізького козацтва Т. Шевченко часом вдається до довільної зміни хронології певних історичних подій. Шляхом такої «концентрації» історії поет досягає мети: на прикладі буття однієї козацької родини, що охоплює невеликий проміжок часу, показати широку історичну картину.

І повезли на Тібр. Тілами
Святих убитих годували
Для царського-таки стола
У Тібрі рибу. Встала мати,
Кругом оглянулась, взялась
За биту голову руками
І тихо, мовчки за возами
Марою чорною пішла
На Тібр. А скіфи сіроокі,
Погоничі, рабов раби,
Подумали — сестра Морока¹
Із пекла вийшла проводжать
У пекло римлян. Поскидали
У воду трупи та й назад
З возами скіфи повертали.
І ти осталася одна
На березі. І ти дивилась,
Як розстилалися, стелились
Круги широкії над ним,
Над сином праведним твоїм!
Дивилась, поки не осталося
Живого сліду на воді.
І усміхнулася тойді,
І тяжко, страшно заридала,
І помолилась в перший раз
За нас Розп'ятому. І спас
Тебе розп'ятий Син Марії.
І ти слова Його живії
В живу душу прийняла.
І на торжища і в чертоги
Живого істинного Бога
Ти слово правди понесла.
1857

¹ Морок — міфологічний володар підземного царства.

ЮРОДИВИЙ

Во дні фельдфебеля-царя²
Капрал Гаврилович Безрукий³
Та унтер п'яний Долгорукий⁴
Україну правили. Добра
Таки чимало натворили,
Чимало люду оголили
Оці сатрапи-ундіра.
А надто стрижений Гаврилич
З своїм єфрейтором малим⁵,
Та жвавим, на лихо лихим,
До того люд домуштровали,
Що сам фельдфебель дивувались
І маршировкою, і всім...
І «благосклонні пребивали
Всегда к єфрейторам своїм». ⁶
А ми дивились та мовчали,
Та мовчки чухали чуби.
Німїї, подлії раби!
Підніжки царськії, лакеї
Капрала п'яного! Не вам,
Не вам, в мережаній лівреї,
Донощики і фарисеї,
За правду пресвятую стать
І за свободу! Розпинать,
А не любить ви вчилися брата!

² Во дні фельдфебеля-царя... — Ідеться про Миколу І.

³ Капрал Гаврилович Безрукий — Д. Бібіков — київський військовий, волинський і подільський генерал-губернатор, утратив руку під час війни 1812 р.

⁴ ...Та унтер п'яний Долгорукий... — М. Долгоруков — харківський, чернігівський і полтавський генерал-губернатор.

⁵ ...З своїм єфрейтором малим... — Поет має на увазі правителя бібіковської канцелярії М. Писарева.

⁶ ...«прихильні були завжди до єфрейторів своїх». (Рос.)

* * *

Тим неситим очам,
Земним богам — царям,
І плуги, й кораблі,
І всі добра землі,
І хвалебні псалми
Тим дрібненьким богам.

Роботящим умам,
Роботящим рукам
Перелогі орать,
Думать, сіять, не ждять
І посіяне жать
Роботящим рукам.

Добросердим-малим,
Тихолюбцям-святим,
Творче неба й землі!
Долгоденствіє їм
На сім світі; на тім...
Рай небесний пошли.

Все на світі — не нам,
Все богам тим — царям!
І плуги, й кораблі,
І всі добра землі,
Моя любо!.. а нам —
Нам любов меж людьми.
1860

[ПЕРЕСПІВИ ЗІ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»]

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

В Путивлі-граді вранці-рано
Співає, плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жаю додає.
«Полечу, — каже, — зигзицею¹,
Тією чайкою-вдовицею
Та понад Доном полечу,
Рукав бобровий омочу
В ріці Каялі. І на тілі,
На княжім білім, помарнілім,
Омию кров суху, отру
Глибокі, тяжкі рани...»

І квилить, плаче Ярославна
В Путивлі рано на валу:
«Вітрило-вітре мій єдиний,
Легкий, крилатий господине!
Нащо на дужому крилі
На вої любії мої,
На князя, ладо моє миле,
Ти ханові метаєш стріли?
Немало неба, і землі,
І моря синього. На морі
Гойдай насади-кораблі.
А ти, прелютій... Горе! Горе!
Моє веселіє украв,
В степу на тирсі розібгав».

Сумує, квилить, плаче рано
В Путивлі-граді Ярославна.

¹Зигзиця (нар.-поет.) — зозуля.